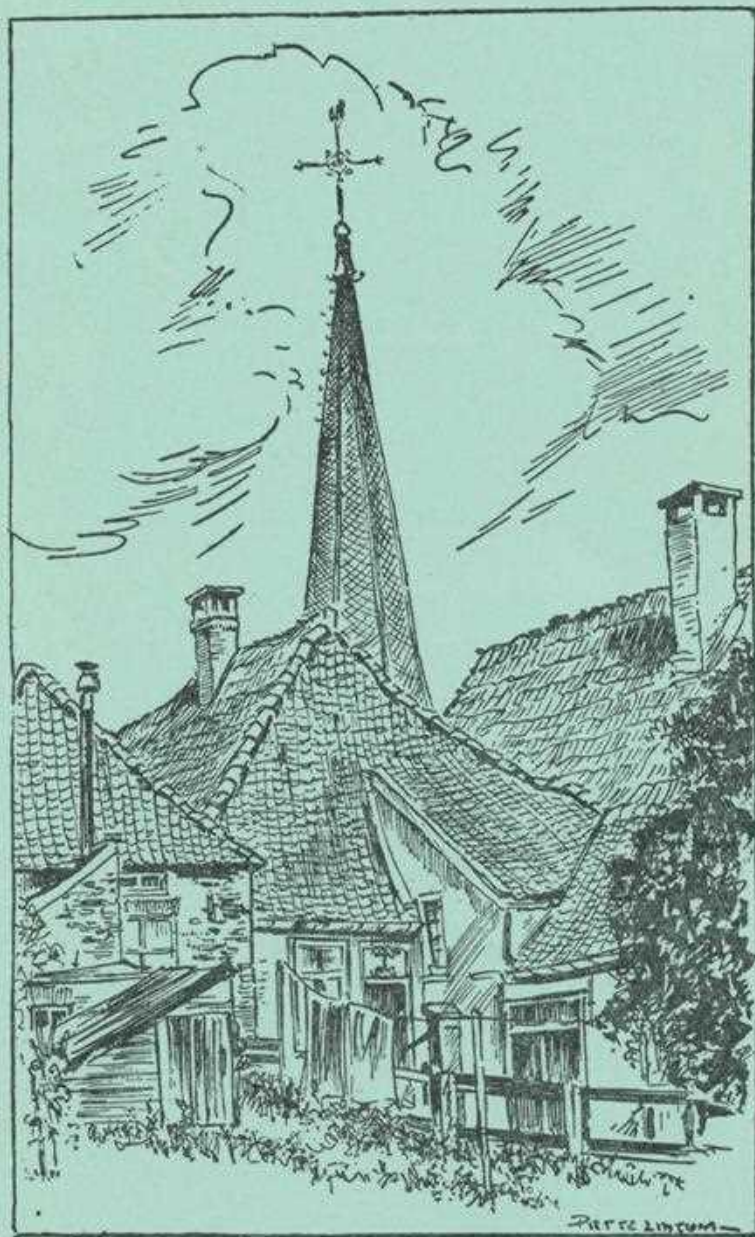

DE LICHTE VOORDE

periodiek van de
vereniging voor oudheidkunde te Lichtenvoorde

gezicht op enige oude panden aan de varkensmarkt.
(zie voor beschrijving pag. 19 onderaan).

DE KERKPATRONEN VAN LICHTENVOORDE.

Het eerste kerkgebouw in de gemeente Lichtenvoorde was de kapel te Vragender. Eenoorkonde van 1444 tussen Otto van Bronkhorst, heer van Borculo, en Wessel van den Cruce als pastoor van Groenlo stelt de geregelde dienst vast.

Pas in 1496 werd door Frederik van Bronkhorst te Lichtenvoorde bij zijn kasteel maar buiten de grachten een kapel opgericht. De Hervormde kerk, die na 1648 voltooid werd, staat op dezelfde plaats, vermoedelijk zelfs op de fundamenten van de afgebroken kapel.

Deze kapel was toegewijd aan St. Anthonius Abt, de kluizenaar, die gewoonlijk met een varken wordt afgebeeld. Men noemde hem daarom ook wel Swieneteunus. Overal genoot hij een bijzondere verering als boerenheilige en ook als patroon tegen besmettelijke ziekten, die in de latemiddeleeuwen telkens hele landstreken teisterden. In 1369 werd aan hem de kerk van Ammeloe bij Vreden toegewijd, die ook voor de bevolking van onze streek eeuwenlang als genadeoord gold. Tien jaar later krijgt het naburige Rekken een Anthoniuskapel. Hij was eveneens kerkpatroon van Vorden. Voor de grote verering getuigen nog de schenkingen, die aan deze Heilige werden gedaan. Volgens een opgave van 1626 lag er toen in het gebied Lichtenvoorde ergens een Anthoniuskamp. Op de St. Anthoniuskamp onder Vorden is de kerk van Kranenburg opgericht. De schenking te Zelhem heette Anthonushof.

Ondanks deze verering is deze Heilige als Kerkpatroon te Lichtenvoorde toch vervangen door St. Jan de Doper. Zoiets kwam in de middeleeuwen herhadelijk voor. Wichmond bij Voorbeelde was aanvankelijk toegewijd aan St. Salvator of Christus als Verlosser. Later is de H. Ludger daar Kerkpatroon. In Varsseveld volgde op St. Pancratius de H. Odulf en tenslotte St. Laurentius.

In 1614 vierde men te Lichtenvoorde de kerkwijding op zondag na het feest van St. Jan de Doper. Het Geboortefeest van deze Heilige valt op 24 juni. Een tweede feest namelijk de Onthoofding volgt op 29 augustus. De viering van de kerkwijding was blijkbaar na dit tweede feest ofwel na 29 augustus. Immers de kermis, die met de kerkwijding gehouden werd, begon vroeger op de eerste zondag in september. Meestal is dat tevens zondag na 29 augustus. Onze kermis, die verschoven is, zou daarom nog herinneren aan de tweede Kerkpatroon van Lichtenvoorde.

Bij de verovering van Lichtenvoorde door de Staatse troepen in 1616 ging de kapel hier evenals te Vragender over aan de Hervormden. Tot 1627 konden de Katholieken nog in Groenlo hun godsdienstplichten vervullen. Na 1627 werd in het geheim kerk gehouden in sommige huizen zoals in het nu verdwenen Bieteman en op het Hulshof in Zieuwent. Verder bestond er gelegenheid in Zwilbroek vanaf 1651 alsook in de Kruiskapelle.

Bernard van Galen richt in 1672 de parochie Lichtenvoorde op. De Katholieken gebruiken dan tot 1674 de hun toegewezen kerk der Hervormden. Daarna is er weer geheime dienst in de huizen van particulieren of op de Katershorst. Pastoor Silvolt houdt omstreeks 1681 godsdienst in zijn ouderlijk huis aan de Rentnierstraat naast de Hervormde kerk. Rutger te Welscher, die van 1732 tot 1761 hier pastoor was, krijgt verlof een "Strooyenkerck" te bouwen. Zij opvolger Nicolaas Bruggink (1761 tot 1805) deed dienst in het "Kerckhuys" met hare kamers en hancksolder ". Dit gebouw werd in 1819 vervangen door de vorige St. Bonifatiuskerk met 700 zitplaatsen voor 1300 parochianen. In 1912 moest deze kerk plaats maken voor de tegenwoordige St. Bonifatius.

Dat het Patroonschap van St. Jan de Doper na 1616 ophield, kan verklaard worden uit de kerkloze tijd, die volgde. Maar nergens vindt men vermeld, wanneer St. Bonifatius als derde Patroon van Lichtenvoorde is gekozen. Mogelijk heeft pastoor te Welscher zijn "Strooyenkerck" aan St. Bonifatius toegewijd. In zijn tijd bloeide de verering van de Nederlandse Heiligen. Lichtenvoorde hoorde tot het bisdom Munster, maar als Apostel van Duitsland was St. Bonifatius ook voor Munster eenaanbevelenswaardige keuze. Op het hoogaltaar van de oude St. Bonifatius stonden de beelden van St. Franciscus en St. Jan de Doper. Zou St. Jan die ereplaats zijn gegeven, omdat men nog wist dat hij eens Patroon van Lichtenvoorde was geweest?

M. REINDERS O.F.M.
VORDEN.

Van de werkgroep "DIALECTSTUDIE"

1. Ne geldbuul hönk nooit hondard joar an dezelfde klinke;
dan kump 'n armbuul.
(Na enkele generaties gaat 't 'n rijke familie financieel vaak heel wat slechter.)
2. Wat is gelukke? A-j gelukke heb kö-j met ne scheet de öllielampe
oetbloazen.
(Je moet er niet te veel op rekenen, dat iets je meezit.)
3. Verhuuzen kost ne börger ne schoo en ne boer ne koo.
4. Bi-j oes achter 't hoes
                    In den wakelenbos
--   Doar was 't zoas 't wèezen mos'
(Fragment van oud Zieuwents liedje)
5. Ze hebt 'm 'n vassel terug'ezat.
(Men heeft hem gedegradeerd.)
6. Weadwedden en jonge vrouwleu mo-j zeuken woart ze bunt.
7. Dee beiden hebt nogal wied onder 'n droad hen 'eweid.
(Ze moeten trouwen.)
8. Loat 't soe:zen, loat 't broe:zen,
Loat 't kosten wat 't wil;
Den bruugem betaalt 't
En 't zoepen doode wi-j!
(Variant op: "Wie zal dat betalen, etc.)
9. Ne vrouwenhand en ne peerdetand bunt nooit teumig.
10. Ondanks "'t Joar van 't Wief!":
                Woar boksen bunt,
                Doar geldt gin rökke!

Aantekeningen:

- a. Wakel - woagholt (Twente) - wilde jeneverbesstruik -
Middenned.: Wakeldorn (Juniperus communis)
Hoogopschietende struik met blauw-groene naaldjes, nog te zien in
't Buurser Zand en langs de Romeinendijk.
Wie kent meer strofen van dit liedje?
- b. Weadwedden: twijgen van wilg (gebruikt voor 't vlechten van manden.)
- c. Teumig: niets om handen hebbend; werkeloos zijn.
- d. Vassel (varskel): stalpaal aan weerszijden van 'n koe.

H. Hulshof.

DE HERVORMDE KERK VAN LICHTENVOORDE (vervolg).

Hierop zijn de Gemelde Gecommitteerden R. Buijnink, G.J. Rensink, en G.H. Schepers, den 27 september, daaraanvolgende op 't Raadhuis te Groenlo verschenen, gemunieert met een antwoord op bovengemelde Reqaerte van de Catholiquè Pastor, zijn dit antwoord van volgende inhoud.-----

DEN KERKERAAD DER HERVORMDE GEMEENTE VAN LICHTENVOORDE,

aan

DEN HEER ASSESSOR VERHEULL, als door den Landdorst van Gelderland gecommitteert, tot behandelen der zaken, de geschillen der Kerkgebouwen, betreffende.

WELLEDELE GESTR. HEER!

De ondergetekende Kerkeraad der Hervormde Gemeente van Lichtenvoorde, als bij aanschrijving van Wel. Gestr. d.d. zo van Herfstmaand, gechargeert, om op een Requete van de Roomsche Catholiquè Pastor Westerman te Lichtenvoorde, met nog twee anderen, zig daarbij gualificeerende, als door hûn liedeo Gemeente gemachtigt, behelzende een verzoek, aan Zijn Majesteit den Koning van Holland, om in bezit gestelt te worden van 't Kerkgebouw der Hervormde te Lichtenvoorde, te dienen van belang, heeft de eer, met de terugzending van voorz. Request en dankzegging voor de gedecerneerde ter handstelling, ter paritie aan Wel. Gestr. ordere, te antwoorden, dat de ondergetekende over 't onbeschaamd verzoek van de Requestranten, hunne verontwaardiging niet kunnen verbergen, vermits de Gemeente der ondergetekenden, niet alleen sederd de eerste sligting door hunne voorouders, in het gerust en ongestoord bezit genot van voornd Kerkgebouw en Pastoriehuis hun anefis, geweest is: welhe possessie of bezit reeds een gegrond recht van eigendom, op zig zelve oplevert, het welk nader bekragtigt en buiten allen tegenspraak gestelt wordt in 't.n. Westbock Napoleon art. 1858, 1889 vergeleeken met Art. 459 et. segg-
Maar ook inzonderheid, omdat de ondergetekende niet allen bloote bezitters, maar formeele Eigenaars van voorz. Gebouwen en Goederen zijn:

En, omdat 't Kerkgebouw gestigt is in den jaare 1648 en de Pastorie in den jaare 1677 en volgende-alles uit de bijzondere beurs der Hervormde Gemeente voornoemd, en uit donatien, collecten ten eenemaalen vrijwillig door huliedereren begunstigers aan hun geschonken: gelijk uit openbare, gerichtelijke en Kerkelijke Registers van meer dan eene plaats volledig constateert: waarvan de authentiqueu stukken onder de ondergetekenden berusten zijn en bewaard worden: welken zij echter uit hoofde van den korten termijn om te berichten en van wegens de extensie der stukken zelven niet hebben kunnen copieeren en ten deze annexeeren: maar bereid zijn, dezelve vervolgens, op de eerste requisitie in forma probanti te supperiteeren.

Dat zulks alles te meer kracht ontvangt uit deze consideratie: dat in 1798 volgens de toen vigeerende Constitutie "de Kerkgebouwen ter naasting werden voorgesteld: als toen 't toen gemelde gebouw door de ondergetekenden, op bewijs van eigendom, door overlegging van de Documenten boven geallegeert, zoowel aan 't R.Catholiek Kerkgenootschap als aan 't toemalige Gemeentebestuur is genaast en daarvan de kosten betaalt: waarin de R.Catholiquen zijn berustende geweest:

Kunnen de ondergetekende, wegens tijdsgebrek, dit niet verder eftenderen, of andere bewijzen van eigendom aanhaalen, ofschoon dezelve in aantal voorhanden zijn.

En zullen Well.Gestr. nu adelijk nog doen remarqueeren. de valsche opgaave en ongegronde postien bij de Requeste vervat, en waardoor zij Requestranten hunne onregtmatige begeertens een schijn van recht doen hebben: en, waare het mogelijk, de Regilie van Zijn M. te Surpre= neeren als,

Eerstelijk, is de opgaawe der Requestranten omtrend de grootte des Hervormden Kerkgebouws, op 78 voeten lengte, 32 voeten breedte, en 46 voeten hoogte in de nok, opgegeven: al 't welk bijnadere op meeting, door eenen gezworen Landmeester en Metselaars uit Aalten, bevonden is, slegts 54 voeten 2,5 duimen in de lengte: in 't midden 't ruimst der Kerke; 28 voeten en $\frac{1}{2}$ duim in de breedte, en $30\frac{1}{2}$ voeten hoog te zijn: al 't welk zeer omstandig blijkt uit den hier bij gëapliceerden Ateste en afrekening der Platte Grond der gemelde Kerke:

A. Zijn de : alzoo dit Kerkgebouw veel kleiner is dan door de Requêstranten is opgegeven geworden en blijkt alzoo klaarlijk, dat die der Requêstranten, volgens eigen opgaave bij hun' lieder Requêste vervat, aanmerkelijk grooter is, dan die Hervormden: als wordende daarbij hunne Kerke, 62 voeten lang, 28 voeten breed, en 34 voeten hoog opgegeven: werhalven hun lieden zeer kwaalijk staat, om aan Z.M. voortdongen, dat het Hervormdegebouw N.B. "wegens deszelfdes meerdere grootte en eftenrie: in allen deelen beter geschikt zon'de zijn tot eene onverhinderde Godsdienstoefening van hunne Gemeente.

Moetende de ondergetekenden ook nog het waare of onwaare van de grootte der R.Catholieke Kerk, door de Requêstranten zelve opgegeven, in het midden laten: alzoo niet in de gelegenheid hebben kunnen koomen, van zelve optemeten: zijn de 't evenwel niet onmogelijk, dat zoowel als eene Kerk opzettelijk te groot, de andere opzettelijk te klein kan zijn opgegeeven.

Vervolgens zal 't voorgeeven, alsof hun lieder Kerk niet zou kunnen vergroot worden, mede kunnen worden tegengesproken: Daar zij lieden toch hiertoe, aan de eene zijde der Kerke een ruimplein, en aan de andere zijde der zelve, eenen grooten hof ten kunnen dispositie hebben: ook weten de ondergetekende niet, dat men ooit te wooren aan der Roomschen geklaagt heeft over het ongenoegzaame van hun Kerkgebouw, 't welk tot die Godsdienst wel ingericht en met een goed Pastoriehuis, en grooten Hof daar annex, voorzien is,- Wijders, dat opgaave der Zielen der Hervormden, insgelijks fautif is gedaan, als zijn niet 280 maar volgens de onlangs gerichtlijke gedaane getellinge, 279 zielen.

Eindelijk moeten de ondergetekende nog remarqueerden, dat de onder teknaars van het Requert, na hun inzien, geen bevoegde Persoonen zijn, om welk een verzoek, als bij dat Requêst vervat, te doen en zoo maar, als 't waare op eigen gezag, eene Negotie, met denzelven Kerk en Pastoriehuis te drijven, doordien zij toch geen erkend collegie uitmaaken, dat de Gemeente bedient: en de 2 anderen dekenars, slegts als Particuliere Leden der Gemeente voorkomen: welken tot zulke handelingen zekerlijke behoorlijk moesten gemagtigt zijn door de R.Catholike Gemeente,

die de Eigenaren zijn hunnes Kerke, en welken door geen Particulieren, met recht kunnen worden veraliëneert, waarom ook de R. Catholieke Pastor Westerman nodig zal geoordeelt hebben, om zich van agteren na zijn eigendunkelijke handelwijze Gemeente des 's morgens vroeg op te roepen en overtehandelen, om op de Persoonen bij de Requeste vermeld ten fine voorschroeven, queliferatie te verleenen, waaruit evident blijkt dat Requestranten dien volmacht te voeren in geene deelen gehad hebben en dus valschedelijk hebben voorgewendt, gemachtigt te zijn van de Gemeente wordende zulks ook door verscheiden Leden dier R. Catholieke Gemeente erkent, welken betuigen van gem. Requêt nimmer eenige kennis dragen hebben. Dan ook nog moeten de Ondergetekenden Well. Gestre. aandacht bepaalen bij de blijkbaare verdraaing en geheele verkeerde toepassing, welke de Requestranten van de Wet zelve, waarop zij zich beroepen maaken: daar toch 9 de artik. van 't Decreet van Z.M.d.d. 2 augst. 1808, als gronden van schikking over de kerkgebouwen, niet allen 't aantal Zielen maar ook de gesteldheid en behoefkens van de respective Gemeentens opgeeft: zaaken, welke bij 't cassubject wel degelijk in vergelijking moeten worden, en het oordeel van een vonnissend Richter bepaalen; vermids toch de kerk der Hervormden niets meer dan behoorlijk geschikt is ter uitoefening van hunnen Godsdienst, en ook kleiner zijnde dan die der R. Catholicken, (blijkens 't booven geapliceerde Attest) zouden zij lieden bij ruiling, geensinds in grootte winnen, maar werkelijk verliezen: en daarenboven nog de ruste, vrede en eensgezindheid onder de wederzijdsche Gemeentens grootelijks stooren: 't geen toch in geene deele 't oegmerk der Wet zijn kan. Laastelijk moeten de ondergetekenden nog aanmerken, dat de Requestranten in het slot van derzelver Requêt, het niet slechts bij de Kerk laten, maar ook hunne ongeoorloofde begeertens tot de pastorie uitstrekken: (ofschoon in Artik. 9 van 's Konings Decreet, daarvan volstrekt geen melding gemaakt wordt zijnde ook die even als 't Kerkgebouw, alleenlijk door de Hervormden gebouwd en bekostigd, zooals reeds boven gezegt is, - Zijnde ook het pastoriehuis der Roomschen in deze minder geschikt voor de Hervormden, vermids dezelve veelal voor het Coelibaat der

priestoren, volgens derzelve kerkelijke wetten, zijn ingericht, en die der Hervormden voor geheele huisgezinnen bestemd zijn.. om alle welke redenen dan 't aan een iegelijk onbegrijpelijk moet voorkomen; hoe dat de Requêstranten, aan welkers Kerkgenootschap in den Jaare 1798, in scriptis eene volledige opgaave gedaan is van de Rechten der Hervormden (waarvan zij dus volkomen kennis draagen) nu nog eene aanspraak durven doen op die voormelde eigendommen en tegen beter wecten aan, dezelve begeeren: daar zij daar en booven zonder reden, zonder beweegdheid, zonder eenige gronden van waarheid of recht, de Kerkgenootschappen onderling ombroeilleeren, en tegen de Regeering ongegrond misnoegen opwekken, ja de gepaste maatregelen van Z.M. tot heil van zijn volk, in bronnen van jammeren verkeeren kunnen. Vermeenende de ondergetekenden hiermede genoeg gezegt te hebben, om het onbillijk en ongegrondde der Reuestranten woordracht te hebben doen zien: besluiten derhalve met te verzoeken, Dat der Requestranten verzoek ten eenmaalen mooge worden gedifficulteert en 't zelve gewezen van de hand. Waartoe de ondergetekenden hun liederen belangens aan U Ed. Gestr. en zelfs aan zijner M. toetsing, allereerbiedigst opdraagen en aanbeveelen, zig noemende,

onderstond

Wel Edele Gestr. Heer.1

Wel Edele Gestr. Onderdaanige
Dienaaren,

De Leden van den Kerkenraad
der Hervormden Gemeente van
Lichtenvoorde,

voornoemd.

Op last derzelve,

was getekent

R. Buijnirk. Sijn. h:t: Scriba.

DE REFORMATIE IN LICHTENVOORDE

De keuze van het onderwerp is een vondst van het Bestuur der Gereformeerde Ouderenvereniging. Al te lang ontbrak ook een monografie over het ontstaan en voortbestaan van het Protestantisme te Lichtenvoorde. De voorstelling, die over deze ontwikkeling hier geboden wordt, is niet af. Maar wanneer is geschiedenis ooit af? Telkens komen nieuwe gegevens te voorschijn, die het zicht op de gebeurtenissen verruimen en zuiveren.

Beter een onvolledige monografie dan helemaal geen weergave van het verleden. Iedereen wenst te weten, wat het Protestantisme hier in de vier eeuwen van bestaan heeft beleefd. In een geschiedkundige beschrijving van het katholieke verleden neemt de Reformatie als tegenpartij een tweede plaats in. Hier bekleedt zij echter de hoofdrol. Zij vorovert levensruimte. Zij ondergaat ook de tegenkrachten, die haar ontplooiing buiten het stadsgebied beperken. Weerstand staalt, weerstand verdiept het besef en bezielt de toewijding, zij verhoogt zo de geestelijke waarde.

Moge deze voorlopige monografie anderen inspireren de weergave van een zo belangrijk en merkwaardig verleden door aanvulling en correctie de volkomenheid te schenken, die het verdient.

Voor een juist begrip is vooraf nodig een voorstelling van de politieke en kerkelijke toestand in de heerlijkheid Borculo, waartoe Lichtenvoorde tot aan 1616 heeft behoord. In 1406 draagt Gisbert II zijn heerschappij Borculo op aan de bisschop van Munster en ontvangt ze daarop in leen terug. Als gevolg daarvan hoorde Borculo en daarmee ook Lichtenvoorde tot 1616 niet bij Gelderland. Karel V en Philips II hebben nooit over deze streek geheerst. Hun maatregelen tegen de Hervorming vonden hier dan ook geen toepassing. Als leen van Munster lag de heerlijkheid buiten de Nederlanden.

Groenlo daarentegen hoorde niet meer bij de heerlijkheid. In 1236 had de heer van Borculo de stad en naaste omgeving aan de graaf van Gelre verkocht. Vanaf dat jaar was Groenlo een Gelders eiland binnen de heerlijkheid Borculo. Zodoende heeft Groenlo politiek en kerkelijk een andere ontwikkeling beleefd dan Lichtenvoorde.

Kerkelijk behoorde de heerlijkheid Borculo eveneens bij het bisdom Munster. Aanvankelijk was dat ook met Groenlo het geval geweest. Maar in 1559 wordt Groenlo stad bij het pas opgerichte bisdom Deventer gevoegd, omdat het stadsgebied Gelders was. Tot de parochie Groenlo hoorden toen ook Lichtenvoorde, Beltrum en Zwolle, die echter bij het bisdom Munster bleven.

Hoe is nu de Hervorming in de heerlijkheid doorgedrongen? De band met Munster begunstigde hier de verbreiding van het Lutheranisme. Bisschop Franz von Waldeck was zelf een voorstander van de Augsburgse confessie. Ook Joost van Bronkhorst, die van 1542 tot 1553 de heerlijkheid Borculo bestuurde, had zich bij de nieuwe leer aangesloten. Omstreeks 1550 begon hij met de invoering van de Augsburgse confessie in zijn gebied. Andere richtingen mochten echter geen hagepreken houden. Het Katholicisme verkeerde hier evenals in het Munsterland in diep verval. Na 1570 zocht Munster verbetering aan te brengen. Maar de kerkelijke commissie voor onderzoek kreeg geen toegang in de heerlijkheid. Verdachte geestelijken konden niet vervangen worden.

Er bestond een methode om de overgang naar het Lutheranisme haast ongemerkt te laten verlopen. De lithurgische dienst van vroeger bleef grotendeels in gebruik. Verandering van liturgie valt dadelijk op. Om geen aanstoot te geven, was het beter de oude vorm te laten bestaan. Dat een andere leer wordt gepreekt, beseft menigeen pas na verloop van tijd, maar dan heeft ze al in kunnen werken. De nieuwe denkwijze heeft zich dan kunnen vastzetten. Voortaan luistert men ook met grotere aandacht om nog meer van het nieuwe op te doen. In gesprekken wordt de preek verder bekeken. Sommigen bekennen, dat er in elk geval veel goeds werd gezegd, al hebben ze dan ook niet alles begrepen. Anderen vinden, dat men de geestelijken moet volgen. Zij zijn immers aangesteld om de gelovigen te leiden. Deze opvatting kan voor velen een geruststelling geweest zijn. Passief en blindelings volgzzaam kwam men dan als vanzelf tot het aannemen van het Lutheranisme.

De overgang heeft hier ruim de tijd gehad om zich overal door te zetten. Volgens een schrijven van Joost van Limburg Stirum, later heer van Lichtenvoorde, uit het jaar 1612, was de Augsburgse confessie meer dan zestig

jaarlang "in allen Kirchen...profitiertt und gelehrett worden".

Maria van Hoya neemt na de dood van haar man in 1553, het bestuur van de heerlijkheid over. In 1563 krijgt zij het gedaan, dat voor de kapellen in Lichtenvoorde en Vragender de weggelopen karmhuizer Gerrit de Grote wordt benoemd. Later probeert men het kerkegeld, dat hij ontvreemd had van zijn vrouw terug te krijgen. In 1602 wordt hij opgevolgd door de heer Berndt. Munster had hem uit Süddlohn verwijderd. Lichtenvoorde wenste zijn aanstelling. Berndt verdiende zijn levensonderhoud met wijwaterhandel, gezondbidden en duiveluitdrijving. Ook gaf hij deskundige raad op gebied van toverij. In 1616 verzoekt hij te Zutphen om als predikant in Lichtenvoorde te mogen blijven. Maar dominee W. Baudartius beet hem toe "Alwaert ghij soo gheleert ende ervaren in de H. Schrift, als een van al de geschickste Leeraers, die onder ons nu syn, ofte oyt gheweest sijn, soo soude het nochtans al te schandeleus ende onbetamelyck sijn, u tot het Predickant inde Gereformeerde Kerck toe te laten".

Munster kon weinig doen tegen zo'n wantoestand. Het bisdom was al even erg ontredderd en werd bovendien door het Lutheranisme bedreigd. Bocholt bijvoorbeeld is een tijdlang een overwegend protestantse stad geweest. Berndt werd in 1614 toch afgezet, maar men wist haast geen geschikte geestelijke te vinden om hem te vervangen. Naar het schijnt, is er over gedacht Lichtenvoorde en Vragender vanuit Groenlo te bedienen.

In Groenlo had het Lutheranisme nauwelijks vat kunnen krijgen, omdat het als Gelderse stad buiten de heerlijkheid Borculo lag. Maar in Lichtenvoorde kon er voor 1616 een rooms Lutheranisme ontstaan. De houding van de geestelijken was onbegrijpelijk of erger. Menigeen wist niet meer, wat nog te geloven. Het liefst bleef men nog bij het oude. Aan ergernissen was men al gewoon geraakt. Voor de onzekeren en onverschilligen was het niet moeilijk Lutheranen te worden. Anderen gingen echter over tot het Lutheranisme, omdat ze daar verbetering zochten. Zoals het nu was, mocht het niet blijven.

Ondertussen kon ook het Calvinisme enkele leden aanwerven. Omdat de maatregelen van Philips II binnen de heerlijkheid niet golden, was hier een veilige wijkplaats voor vluchtelingen.

Vervolgden zijn vurige propagandisten. Tegen 1600 werd Lichtenvoorde door predikanten uit de ontrek, vooral uit Varsseveld bezocht. Hun bezielend optreden vond gehoor bij Katholieken en Lutheranen.

Deze voorstelling betreft vooral Lichtenvoorde stad, minder de omgeving. De buurtschappen Harreveld, Zieuwent en Lieveelde hoorden bij de kerk van Groenlo en niet bij de kapel van Lichtenvoorde. In Groenlo kregen ze geen lutherse preken te horen. In Vragender, dat een kapel had, heeft het Lutheranisme blijkbaar geen aanhang gevonden. Het verschil tussen Lichtenvoorde stad en de buurtschappen rondom bepaalt ook het verdere verloop.

De toestand verandert, als de Staatsen op 10 januari 1616 de Munsterse bezetting uit Lichtenvoorde en op 25 februari uit Borculo verdrijven. De heerlijkheid wordt dan aan Joost van Limburg Stirum opgedragen. Voortaan gold de Calvinische staatsgodsdienstook voor het veroverd gebied. Joost van Limburg Stirum kon niet verhinderen, dat de Lutherse dienst hier verboden bleef. Reeds op 16 januari kwam dominee Wilhelm Baudartius naar Lichtenvoorde om de oprichting van de kerkelijke gemeente te regelen. Thomas Cuijminck wordt als eerste predikant aangesteld.

Ondanks het verbod heeft het Lutheranisme te Borculo zich nog een tijdlang kunnen staande houden. Uiteraard verliep de overgang te Lichtenvoorde al evenmin vanzelf. De uitbreiding van de nieuwe kerkelijke gemeente had tijd nodig. Verklaarbaar is het dan ook, dat de eerste lijst van lidmaten in 1641 werd opgesteld en de oprichting van de kerkeraad pas in 1658 tot stand kwam.

Reeds voor 1641 ontving de Hervormde gemeente van Lichtenvoorde een aantal lidmaten van elders. Lichtenvoorde was in 1618 door afsplitsing van Borculo een eigen heerlijkheid geworden. Al dadelijk moesten er voor verschillende ambten en diensten bekwame personen worden aangesteld. Voorlopig kon de stad daarin niet voorzien. De vrienden, die zich hier ter beschikking stelden, versterkten de aanvankelijk nog kleine groep Hervormden. Ook naderhand telt de bijdrage van buiten mede.

Volgens de lijst van 1641 behoorden er 50 lidmaten tot de Hervormde gemeente. Zij woonden haast allen in de stad. Voor Harreveld-Zieuwent worden

3 personen opgegeven, namelijk Ursula van Middachten, de Vrouwe van Harreveld, met haar dienstmeisje Greetjen van Vesten alsmede een vrouw Beeltjen geheten. De 2 lidmaten van Vragender woonden op huize Tongerlo. Voor Lielvelde was nog niemand te vermelden. Van elders waren 7 lidmaten aangenomen. Het aantal lidmaten uit de eigen bevolking kan hoogstens 43 geweest zijn. Volgens schatting zal in 1641 ongeveer een derde van Lichtenvoorde stad tot de Hervormde Kerk behoord hebben.

Maar de kerkelijke gemeente neemt toe. In 1677 woonden er 95 lidmaten in de heerlijkheid Lichtenvoorde. Daarvan behoorden er 49 tot de stad, 17 tot de voorstad en 2 tot den Bosch. In Zieuwent zijn er als voorheen 3 lidmaten. Vragender heeft er nu 23 en in Lielvelde komt er nu ook 1 voor. Van buiten kwamen 14 lidmaten.

Relatief het hoogste aantal wordt in 1716 bereikt. Er waren toen 146 lidmaten, waarvan er in de stad 110 woonden, in Vragender 31 en in Zieuwent 5. Na 1716 vertraagt de groei. In 1798 had de gemeente Lichtenvoorde 285 Hervormden met 148 lidmaten. Hier tegenover werden er 2672 Katholieken geteld. Na 1716 kon de stad voor de meeste ambten en beroepen voldoende personen ter beschikking stellen. Sommige diensten waren als bij traditie met bepaalde families verbonden. De groei van de Hervormde gemeente berustte daaron hoofdzakelijk op geboorteoverschot.

De Hervormde gemeente was als een enclave opgesloten binnen een Katholieke omgeving. De buurtschappen, Harreveld, Zieuwent, Lielvelde en ook Vragender hadden de inwerking van het Lutheranisme minder sterk ondergaan dan Lichtenvoorde stad. Ondertussen was er met succes vanuit Groenlo gewerkt aan het herstel van het Katholicisme in stad en omgeving. Na 1627 begint de missie der Coventulen vanuit Bocholt en in 1652 vanuit Zwiilbroek. Voor Lichtenvoorde stad wordt in 1681 Hendrik Silvolt als zielzorger aangewezen, de parochie Harreveld ontstaat in 1694.

Met het opleven van het Katholicisme liep de vatbaarheid voor de Reformatie terug. Wel hebben er altijd overgangen tussen beide confessies over en weer plaats gehad. Het gemengde huwelijk verklaart menig geval. Interessanter is het, dat sommige Hervormden namen dragen, die eigen zijn

aan geheel katholieke families. Enkelen werden Protestant, terwijl de verwantschap Katholiek bleef.

Reeds bij het begin is daarvan een voorbeeld aan te wijzen. In 1616 krijgen Herman ten Have en Bernard Krabbenborg een ambt in het stadsbestuur. Bij de oprichting van de kerkeraad in 1658 worden Hendrik ten Have en Jan Krabbenborg ouderling. Ten Have en Krabbenborg zijn anders katholieke familienamen. Een later voorbeeld betreft de familie van pastoor H. Silvolt. Grada en Jan Silvolt gingen 's zondags niet naar de kerk van heeroon naar een paar stappen verder om de preek van dominee Monhemius te horen. Als Hervormd staat voor Vragender in 1677 Derk Nienhuis vermeld en in 1734 H. Bronkhorst te Zieuwent. Het omgekeerde komt ook voor. Zo wordt in 1743 Hendrik Seronte genoemd op een lijst van de Katholieken te Lichtenvoorde.

De Hervormden hebben zelf hun kerk gebouwd. Zij staat op de plaats van de vroegere St. Anthoniskapel bij het Hof. In 1627 had de ruim honderdjarige kapel weer reparatie nodig. De nog kleine gemeente kon de onkosten daarvoor niet dragen. De belegering van Groenlo bood een geschikte gelegenheid voor een collecte onder de soldaten. Zij bracht 100 ducatonen op. Prins Hendrik schonk " 63 ritsen dakleyen".

In 1645 bestond het plan op de plaats van de kapel een kerk te bouwen. De aangevraagde subsidie werd toegekend. Dominee Wilhelm Rochlingius legde op 18 mei 1648 de eerste steen. Tien jaar later was het dak nog niet gereed. Ook in 1677 wordt over het dak geklaagd. Wind en weer hebben naderhand nog verschillende malen het dak geteisterd. Hagelbuien vernielden de glasramen.

In verband met de bouwwerkzaamheden is het aannemelijk, dat een tijdlang in de Vragenderse kapel godsdienst werd gehouden en het terrein rondom voor begraafplaats moest dienen. Mogelijk is ook, dat daarna het glas van de Vragenderse kapel is gebruikt voor de kerk in Lichtenvoorde. De dakbedekking en ander bouw materiaal zal eveneens bij de bouw van de nieuwe kerk zijn toegepast. De afbraak ging verder. Het muurwerk bij de ingang is als ruïne blijven staan.

Bernard van Galen richt in 1672 de parochie Lichtenvoorde op.

Twee jaar lang hebben de Katholieken toen de Hervormde kerk in gebruik gehad. In 1693 kreeg de binnenruimte een zolder, dat 14 rijksdaalder en een 1/4 bier kostte. De toren droeg twee klokken. In 1708 werd voor 125 gulden een uurwerk aangebracht. Onstreeks 1723 kon men een orgel aanschaffen. Bij de grote brand van 1735 bleef het gebouw onbeschadigd. De Vrouwe van Harreveld droeg in 1762 op milde wijze bij voor een nieuwe torenspits. Tijdens de Bataafse vrijheidsfeesten in 1795 hebben de Katholieken belangrijke schade aangericht. Vooral de grote klok moest het ontgelden. In 1817 werd ze opnieuw gegoten. Ook hebben de Katholieken in 1798 nog geprobeerd de kerk in bezit te krijgen. Het gebouw had volgens schatting de waarde van 3000 gulden. Maar de Hervormden konden bewijzen, dat ze zelf de bouw en het onderhoud met eigen middelen hadden bekostigd. Daarmede verviel de aanspraak van de Katholieken. Toen in 1672 door Bernard van Galen de kerk aan de Katholieken werd toegewezen, verdedigden de Protestanten hun recht op dezelfde wijze, maar zonder succes.

In 1616 gingen de bezittingen van de St. Anthoniskapel te Lichtenvoorde en de St. Jacobskapel te Vragender over naar de Hervormde gemeente. Tien jaar later werd hierover een lijst opgesteld. Zij is merkwaardig om de veldnamen, die er in voorkomen. Mogelijk kan men de ligging van de percelen daarmede nog aanwijzen. De tekst volge hier in de oorspronkelijke spelling:

INCOMPSTEN VAN DE PASTORIE TE LICHTENVOORDE

Vicarie in de capelle tho Vrageren.

De vierde garve van de katerstede, "Het Han" genoemd, groot 10 molder geseys" gelegen in Vrageren. Bracht in 1626 10 daalders op "Den Schoelneister".

De derde garve van "L. Vrouwencamp" groot 2 1/2 molder "geseys". Bracht in 1626 17 daalders op. Het huis en de hof van deze katerstede voor zes jaar verpacht, jaarlyks voor 2 daalders.

Twee akkers van 1 spint "geseys". Brachten in 1626 10 st. op.

De "Bungelincxcamp" , "groot 3 molder" geseys" gelegen "in 't Sieuwent". Bracht in 1626 11 daalders op.

Twee "Kempkens achter de moelen in den Fragerschen diick" groot 3 schepel "geseys", siin gegeven tot broot ende wijn aver de bedieninge des H. Avontnaels, ergo hier niet".

Een gaerden "in den Fragerschen diick". Een stuk "groomlants, geheeten de Weelnate, van 2 dach meyens is den pastoor.

De garve van een stuk land, groot 1 nolder "geseys" gelegen aan 't Weel" Is gelaten aen den schoelneister pro labore.

De derde garve van een "kempken aen de Schatbergers camp, groot 2 nolder "geseys". "Des pastoers gage".

Rente ende Stedicheyt.

De burgers van Lichtenvoorde geven jaarlijks "in dese capelle 5 nolder roggen, mits daarinne gerekent 1/2 nolder, dat uytter Sieuwent compt".

Uit "Geerkinck" in Vrageren jaarlyks 5 oort.

Wessel Roecx uit siin "gaerden" 2 daalders.

Roeloff Roecx 5 ryders,

Wanels mate 12 stuivers.

Uit "St. Anthoniscamp" 6 schepel rogge.

Uit een "gaerden" in Vrageren 9 stuivers.

Stedicheydt

"Toenis ter Veluwe 1 schepel roggesaet ofte een daler daervoor".

"Pleckenpoel 2 1/2 gulden.

"Hillevoort 1 daalder".

Hummelink 18 st.

De verhouding tussen beide gezindten kon zich toch tot een dragelijke coexistentie ontwikkelen. Botsingen kwamen zelden voor en hadden ook weinig te betekenen. De samenleving in het markgenootschap, naar vooral in de noaberschap begunstigde de verdraagzaamheid. Men kibbelt wel over godsdienst heeft leedvermaak over schandalen bij de andere partij, maar laat toch ieder het zijne. In lief en leed leeft men nede, men zoekt troost bij de ander en helpt elkaar van harte.

De burgerlijke overheid wenste rust en orde. Zij was meestal redelijk, toegankelijk en welwillend. Ook vroeg zij geen hoog recognitie- en admissiegeld

voor de uitoefening van de katholieke godsdienst. Soms steunde ze de pastoor van Lichtenvoorde tegen een buurtparochie.

Pastoor Hendrik Silvolt heeft aanvankelijk wel moeilijkheden beleefd. Hij weigerde ook met de richter een overeenkomst te sluiten en gedroeg zich soms al te vrijmoedig. Zijn ouderlijk huis aan de Rentenierstraat, nu nr. 21 of waar ter Bille woont, dus vlak bij de Hervormde kerk, had hij tot kerkhuis ingericht. Frederik van Heyden, die in 1701 heer van Lichtenvoorde wordt, verleende hem toestemming om daar openlijk godsdienst te houden. In Harreveld mochten de Katholieken binnen de gracht van het kasteel een schuurkerk gebruiken. Ook woonde daar de pastoor. De protestantse heren van Harreveld hebben daarmede een oecumenische welwillendheid getoond, zoals toen wellicht nergens in ons land voorkwam.

Voor de Vrouwe van Lichtenvoorde, Sophia Charlotte van Heyden was dat toch te erg. Op het kasteel Harreveld woonde in 1725 ook kapelaan Werner. De officieren kregen opdracht hem te arresteren, als hij zich buiten de gracht zou wagen. De kapelaan werd daarom naar Zeddan overgeplaatst.

Pastoor Rurger te Welscher begon in 1750 te dopen. Volgens het plakkaat van 1731 was dat ook toegestaan. Damianus van Leeuwen, de koster van de Hervormde kerk diende echter een protest in, omdat hij nu zijn aandeel in het doopgeld moest missen. De doopboeken van Harreveld en Lichtenvoorde, die in 1750 beginnen, bewijzen dat het dopen kon doorgaan.

In 1754 klaagt dominee Theodoor Jagerink pastoor te Welscher aan. Nog altijd werd er in het Kerkhuis van Silvolt bij de Hervormde kerk godsdienst gehouden. Maar nu was het gebeurd, dat het kerkvolk van beide zijden elkaar op het kleine plein hadden ontmoet. Gewoonlijk eindigde de dienst bij de Katholieken voordat de Hervormden naar de kerk kwamen. Deze keer echter waren na de mis kaarten uitgedeeld, zodat de kerkgangers wat langer bijeen waren gebleven. De ontmoeting was zo het tegendeel van een oecumenische bijeenkomst geworden. De pastoor moest 100 ducats en de kosten van het geding betalen.

De verhandelingen van de kerkeraad, die in 1658 beginnen, vermelden geen onerigheid van belang. In 1660 merkt men op, dat de Conventuelen van

Zwilbroek rondtrekken en dat veel volk uit Lichtenvoorde op Groot Nijland in Beltrum de dienst bijwoont. Ook verlangt men maatregelen tegen het papagaai-schieten in Lieveelde en Zieuwent. In 1664 wordt er geklaagd, dat er in sommige huizen 's zondags mis werd gelezen, waardoor " vele luyden uit de predikatie van Godes woord worden afgetrokken". De kerkeraad was niet fel. Zij stond zelfs toe, dat de geestelijken van Harreveld en Lichtenvoorde een graf binnen de Hervormde kerk kregen.

Van Katholieke zijde deed zich in 1680 een geval van passief verzet voor. De boeren van Zieuwent weigerden namelijk dakleien voor de kerk te halen. Van ouds had het markgenootschap de zorg voor het onderhoud van de Kerk. Zodoende kon de heer van Lichtenvoorde druk uitoefenen op de onwilligen. De vernielingen door de Katholijken in 1795 en drie jaar later hun pogingen om de kerk in bezit te krijgen, sluiten die harde tijd hardhandig af. Men vierde Vrijheid en Gelijkheid zonder Broederschap.

Maar met de nieuwe tijd en de politieke verandering verbeterden de verhoudingen. Men begon elkaar te naderen en ging soms zelf samen voor gelijke belangen. Er bleef verschil, maar zonder vijandigheid. De ongang werd stillaan beter en vriendelijker, zij is zelfs vriendschappelijk geworden.

Twee eeuwen lang had men zich van beide zijden schrap gezet. Waar twee confessies elkaar raken, ontwikkelt zich een echt bewust godsdienstig leven. Er groeit een parate rechtzinnigheid, waarvoor men offers brengt. In Lichtenvoorde heeft de tegenstelling beide confessies een geestelijke levenskracht geschonken, die ze anders zouden hebben gemist. Aan de blijvende bezieling, aan die stuwkracht heeft ook de Gereformeerde Kerk in deze gemeente haar ontstaan te danken. Zij kwan tot stand om God de hoogste eer te geven.

LITERATUUR:

Mr. H.J. Steenbergen

"De Nederlands-Hervormde Kerk te Lichtenvoorde" Archief "De Graafschap"

Th.A.M. Thielen

"Geschiedenis van de Enclave Groenlo Lichtenvoorde" DeWalburg Pers 1966 Zutphen.

Th. A.M. Thielen

"Waar stond in Lichtenvoorde de oude kapel ?" De Elna 30 december 1966 en 27 januari 1967

Dr.J.S. van Veen

"De Graafschap in den tijd van overgang", Gelre Dl. 1926

M. Reinders O.F.M.

Vorden.

Bij de tekening op het omslag:

De tekenaar Piet te Lintum heeft hier een stukje Lichtenvoorde met de tekenpen vastgelegd, dat in 1975 reeds historisch is. "Meekes in d'n hoek" staat er in het midden op. Die benaming gold dan voornamelijk het café, dat door de twee gezusters Meekes en hun vader (die schoenmaker was) werd gedreven. In hetzelfde pand was ook nog een kruidenierswinkeltje gevestigd. Het was een oud pand met vele optrekjes en schuurtjes en natuurlijk een waterpomp, die op de tekening ook nog te zien is.

De familie Beuting woonde in het linkerpand, dat naar de bouw en indeling te oordelen vroeger als stalling voor paarden op marktdagen dienst deed. Tussen de beide panden liep het nauwste steegje van Lichtenvoorde, dat zo smal was dat men er nauwelijks elkaar kon passeren.

In het pand rechts heeft vele jaren Cornelis van Wijngaarden (bekend dorps-type) met zijn broer en zuster Leida gewoond. Op deze grond staat nu het pand van kapsalon Tr. Rosendaal.

50 JAAR ST. BONIFATIUS - KERK

Een jubilé geeft altijd aanleiding tot bezinning. Een terugblik op het verleden met een opzien naar de toekomst.

Een moment-opname van vroeger-nu-straks van verschillende kanten bekeken. Onze St. Bonifatius-kerk bestaat 50 jaar. Dat is te zeggen : ruim 50 jaar. Vanwege de restauraties en vernieuwingen konden we dit feit pas ruim een half jaar later vieren. Heeft dat nog zin ? Ja, daar gaat het nu juist over. Ook ik heb me afgevraagd : in hoeverre is de parochiekerk voor de doorsnee-parochiaan een levend gegeven ?

GEMEENSCHAPSHUIS

De betekenis van de parochiekerk loopt eigenlijk parallel met die van het ouderlijk huis. Uit de naam is deze oorspronkelijke betekenis zelfs nog af te leiden : oikia-huis; paroikia-parochie. De betekenis van beiden is echter in deze tijd wel wat gedevalueerd. Voor velen is het ouderlijk huis niet veel meer geworden dan een "hotel" of een soort "duiventil" een onderdak dus om er te komen eten en slapen.

Voor velen is de parochie en daarmee ook de parochiekerk niet veel meer geworden. De Fransen gebruiken daarvoor de veelzeggende uitdrukking : paroisse-dortoir. Men is er eenvoudig neergestreken, omdat men er werkt of omdat men er toevallig een woning heeft kunnen betrekken. Voor de gewichtigste momenten van je leven moet je er naar toe, evenals naar het gemeentehuis. Je wordt er gedoopt, je doet er je eerste en plechtige H. Communie, je volbrengt er zondags je godsdienstplichten (liefst geen Hoognis), je trouwt er en vandaar word je naar je laatste rustplaats gebracht. Inderdaad is de parochiekerk dan nog wel een gemeenschapshuis voor je, maar is het ook nog het huis voor een levende gemeenschap ?

CENTRAAL GEESTELIJK MIDDELPUNT

Voor een katholiek in hart en nieren - en mag ik daartoe niet het merendeel van onze parochiegemeenschap rekenen ? - is de parochiekerk beslist wel een huis voor een levende gemeenschap. Ik geloof zelfs nog méér : centraal geestelijk middelpunt zowel voor hun openbare godsverering als

voor hun persoonlijke verhouding tegenover God. Meer nog dan de tempel van Jerusaleem is de kerk een geheiligde plaats, waar God naar ons komt en waar wij dichter tot God trachten te komen. Daar komt Christus zijn Kruisoffer opnieuw - als voortdurende lofprijzing aan de Vader - onder ons tegenwoordig stellen. Daar wordt het woord van God - onversneden genomen uit de H.H. Boeken of gesneden voorgezet door de predikatie van Gods dienaar - als een levend en levenwekkend voedsel onze zielen voorgezet. In alle tijden, kulturen en stijlen is dit de bedoeling van de Kerk in het algemeen en van de parochiekerk in het bijzonder geweest. De eerste christenen moesten het H. Misoffer vieren en naar het woord Gods luisteren in de catacomben of de onderaardse begraafplaatsen. Er bestonden toen nog geen gebedenboeken. Wat deden daarom de gelovigen? Hetzelfde wat nu nog elke groep pelgrims doet, die het geluk heeft om daar de H. Mis bij te wonen. Met een kaars in de hand - om de priester bij te lichten - onringden zij het altaar, volgden en beantwoordden zij de gebeden van de priester, knielden zij in heilige huiver neer op het ogenblik dat het offerlam op het altaar neerdaalde. En als zij dan vol ontroering het Lichaam van Christus hadden ontvangen, kwamen zij met versterkte ziel en glimlachend gelaat van onder de aarde te voorschijn, om de moeilijke strijd van elke dag te strijden, misschien zelfs te sterven voor hun geloof.

VERANDERD LEEFPATROON

Dit leefpatroon der oude Kerk is intussen wel iets veranderd. Niet zoweer de inhoud, de achtergrond, de kern ervan alswel de uiterlijke vormen. Mensen laten zich nu eenmaal niet in een bepaalde vorm van leven dwingen. Volken en kulturen brengen hun inzichten en opvattingen daarover mee. De Kerk heeft die ontwikkeling door normen en voorschriften trachten te begeleiden. Met wisselend succes overigens. Het blijft ook altijd nog een hele opgave - zelfs met assistentie van de H. Geest - om het goddelijke in het menselijke te vangen en om het mogelijke tegenover het ideale af te wegen. Het Concilie is er het bewijs van. Datzelfde geldt ook voor het leefpatroon in een parochie. De eisen, de omstandigheden en de mogelijkheden lagen 50 jaar geleden

anders als nu. De Liturgische beweging stond toen - met de stuwning van paus Pius X - nog in de kinderschoenen. Geen wonder dat er aan onze kerk die met veel moeite is tot stand gekomen, nog al het een en ander gedokterd is. Pas met de laatste vernieuwingen - vooral aan het priesterkoor - is het een leefbare kerk geworden. Dat neemt niet weg, dat de geschiedenis van haar ontstaan en noezame start een bijzonder boeiende is geweest. Wat daarvan is blijven voortleven in de herinnering van tijdgenoten en wat ik ervan uit de notulen van de vergaderingen van het Kerkbestuur heb kunnen opduiken, vindt U in de twee hierop volgende artikelen.

Uit de Elna van 29 mei 1964

Pastoor M. Celie O.F.M.

UIT DE DOEKEN VANUIT DE BOEKEN

Ruin 50 jaar geleden werd onze parochiekerk gebouwd. Dat is alweer een heel brok geschiedenis. Je moet al 60 jaar zijn om je van het begin iets te kunnen herinneren. Degenen, die jonger zijn, kunnen het alleen weten van "horen zeggen". En dan misschien nog alleen het meest opvallende z.a. het feit, dat de aannemer de klaargekomen kerk vlak vóór de opening op slot gooide, omdat het Kerkbestuur de laatste termijn van de bouw nog niet had betaald. Dat dit misschien kwam omdat het Kerkbestuur in financiële moeilijkheden zou zijn geraakt, kan de reden niet geweest zijn : vóór de aanbesteding was al bijna het hele bedrag voor de bouw van de kerk aanwezig en wel mede door een grootscheepse collecte onder de parochianen. Daarom stel ik mij voor om vanuit de boeken (Notulen Kerkbestuur en Parochie-archief) U eens het een en ander uit de doeken te doen. Na 50 jaar - dunkt me - hebben we voldoende afstand genomen om over gevoeligheden te kunnen heenstappen.

HET MOEIZAME BEGIN

De nieuwbouw van de kerk kwam niet makkelijk van de grond. Deze keer kwamen echter de moeilijkheden beslist niet van Grol. Bij zijn visitatie op 28 augustus 1910 toonde deken v. Haagen zich al zeer geïnteresseerd voor het plan en ook later blijkt, dat hij achter de pogingen om machtiging tot bouw te verkrijgen heeft gestaan. Niet zonder reden dan ook zal men hem vragen om de eerste steen te komen leggen. Evengoed zou men het Kerkbestuur van gebrek aan activiteit in deze noegen beschuldigen. Het Kerkbestuur, bestaande uit Pastoor Th. Sanders, en de heren Donderwinkel, Jaartsveld en Sterenborg, heeft zich tijd noch moeite gespaard. Vergadering op vergadering werd belegd. Onder hun stimulans en toezicht werd onder de parochianen een aanzienlijk bedrag (62.000 gulden) bijeen gebracht. Een architect, W. te Riele uit Deventer, werd aangezocht om tekeningen te maken. Ja, wat hadden ze nog meer kunnen doen ?

Eerder zou je de vraag kunnen stellen : Liepen zij niet te hard van stapel? De oude kerk immers met haar 600 zitplaatsen kan nu wel te klein geweest zijn, maar een nieuwe kerk bouwen met bijna 1000 zitplaatsen voor nog geen

2000 parochianen - zuigelingen en Lievelede inbegrepen - was toch wel een gedurfde onderneming. Toch blijkt uit de notulen niet, dat dit des Pudels Kern ofwel de achtergrond van de moeilijkheden is geweest. De moeilijkheden gingen louter en alleen om het bedrag, dat volgens het Aartsbisdom van het begin af voor de nieuwbouw besteed mocht worden. Reeds vóór de aanvraag liet het Aartsbisdom - blijkens een brief van de Vicaris - Generaal, Dr.H.J. Brouwer op 20 augustus 1911 - weten, dat het slechts "geneigd was toestemming te verlenen voor de bouw van een kerk met of zonder toren, als de aanvraag de 50.000 gulden niet zou te boven gaan". Een onmogelijke opgave, zoals uit het vervolg nog zal blijken.

ZEER INGEWIKKELDE AANBESTEDING

Juist de toren is van het begin af aan de steen des aanstoets geweest. Het Aartsbisdom scheen er weinig voor over te hebben, terwijl het Kerkbestuur koste wat het koste hen erbij wilde hebben. Daar liep trouwens nog een ingewikkelde scholenkwestie tussen door. Het Aartsbisdom wilde dat men in plaats van de Openbare School een nieuwe parochiële jongensschool zou bouwen. Het Kerkbestuur meende goedkoper uit te zijn door de Openbare School van de Gemeente te kopen, naar kwan op de koffie, omdat de Gemeente er schijnbaar ook een slaatje uit poogde te slaan door de - voor die tijd - onwijs hoge prijs van 28.000 gulden te bedingen. Zo werd het op 12 januari 1912 volgens Pastoor Sanders - een zeer ingewikkelde aanbesteding. Het ging n.l. om een kerk zonder toren, een kerk met toren, noodkerk met jongensschool, kerk zonder toren met noodkerk en jongensschool, of kerk met toren plus noodkerk en jongensschool.

Om er maar niet te lang bij stil te blijven staan : uit 10 inschrijvers waren de aannemers Jansen en van Vilsteren uit Zwolle de laagste : kerk zonder toren f 51.550,-; kerk met toren f 63.170,-; jongensschool en noodkerk f 14.336. Deze aanbesteding bracht al direkt onrust in de gelederen. De architect scheen om een of andere reden de aannemers niet te vertrouwen, terwijl het Kerkbestuur "de indruk kreeg, dat het hier om persoonlijke veeten ging". Het ergste moest echter nog komen. Op 10 februari 1912 wordt de heer Jaartsveld "met de cijfers naar het Aartsbisdom gestuurd om ook de toren erbij gebouwd te krijgen", maar had er geen succes.

Het Kerkbestuur - in paniek ? - doet nog een poging per brief. Ook dit geeft slechts nul op het rekest. Op 18 februari volgt - volgens de notulen - "het ontmoedigende en al huze hoop vernietigende antwoord" : machtiging voor de bouw van de kerk, maar ...zonder toren, en beslist niet hoger dan voor f 51.500,—

MOEITEN BELOOND

Ondanks al die strubbelingen schijnen de initiatiefnemers wel wat ontstemd te zijn geweest, maar zij bleven niet bij de pakken neerzitten.

Men toog aan het werk en hoewel er moeilijkheden bleven bestaan tussen Kerkbestuur en architect en tussen architect en aannemers, vlotte het vlug met de bouw.

Op 5 september 1912 komt dan ineens de machtiging voor de bouw van de toren uit de lucht vallen. Het enthousiasme erover schijnt echter door de verwickelingen bekoeld te zijn. Misschien kwam het ook, omdat de onkosten ervoor nu ineens 3000 gulden hoger kwamen te liggen. Men heeft het feit vastgesteld. Meer niet. Datzelfde geldt voor wat toch de bekroning op het werk had moeten zijn : de kerkconsecratie door Mgr. H. v.d. Wetering op 26 augustus 1913.

Ook bij de zegening en het ophangen van de nieuwe kruisweg schijnen Pastoor Sanders en zijn kerkmeester nog niet uit hun verdoving te zijn geraakt.

50 Jaar lang althans heeft men Christus zijn Kruisweg ruggelings laten lopen, omdat men aan de verkeerde kant is begonnen de staties op te hangen.

Pas enkele weken geleden zijn ze rechts-onkeer gegaan !

DUUR IN EXPLOITATIE

Bij een van de vele weigeringen gaf Mgr. v.d. Wetering op, dat hij daardoor de bouw zowel als de exploitatie goedkoper wilde houden. Nu, daarmee heeft hij toch wel heel erg buiten de waard om gerekend. Zo goedkoop als de kerk geweest is in bouw, zo duur is hij geweest in onderhoud. Al die strubbelingen zijn de bouw van de kerk niet ten goede gekomen. Het nieuwe hoogaltaar kwam er pas toen Pastoor Sanders 12 $\frac{1}{2}$ jaar in Lichtenvoorde was. De zijaltaren werden er pas in 1932 - 1933 ingebracht. Al in 1926 bleek een grondige restauratie noodzakelijk. Het Zangkoor voor in de kerk bleek ook geen gelukkige oplossing te zijn en werd dan ook met orgel overgeplaatst naar

achter in 1951. In diezelfde tijd schijnen er ook herstellingen aan dak en gewelven geweest te zijn, terwijl vorig jaar een stevige restauratie aan de toren heeft plaats gevonden.

VERNIEUWDE INZICHTEN

Natuurlijk mogen wij niet alles op rekening van onenigheid en gebrek aan inzicht schrijven. Het plaatsen van de gipsen beeldengalarij in de ruimte achter in de kerk getuigd zeer zeker nog aan gebrek aan inzicht en goede smaak. De vernieuwingen echter van het priesterkoor, die we het laatste half jaar hebben laten uitvoeren, zijn echter niet te plaatsen op het gebrek aan inzicht van de vroegere generatie, maar aan het vernieuwde inzicht - voor op liturgisch gebied.- van de huidige generatie. Nu de Kerk in het algemeen probeert zich te vernieuwen en om te vormen tot leefbaar organisme, mogen wij in onze godsdienstbeleving niet achter blijven en moeten wij toch proberen in onze parochiekerk een leefruimte te scheppen met als middelpunt het offeraltaar.

Wel is het hier als met de bekende sneeuwbal. Er ontstaat een lawine van vernieuwingen door. De ene vernieuwing roept de ander op. De devotiekapel hopen wij tot een stennige Maria- kapel om te vormen. Een Zangkoor met allure als het onze moet toch niet als haringen in een ton op elkaar geperst staan. Het orgel moet daarvoor in september verplaatst en uitgebreid worden. Een nieuwe verlichting plus een vernieuwde geluidsinstallatie is voor ieder, die wil horen en zien, beslist geen overbodige luxe. En dat de kerk, nu het priesterkoor opnieuw geschilderd is, ook een kwastje verf binnen kortere of langere tijd moet hebben, zal ieder moeten toegeven, die zijn tijd niet slapend in de kerkdoorbrengt. Alles bij elkaar - zou ik zeggen - is het met onze kerk gegaan als met de kathedralen uit de Middeleeuwen : verschillende generaties hebben eraan gewerkt en er offers voor gebracht. Als deze instelling nu ook nog naar leeft bij de tegenwoordige - vooral de jongere generatie, zie ik de toekomst hoopvol tegemoet.

Pastoor M. Celie O.F.M.

DOOR DE OGEN VAN DE LEEK GEZIEN

Dit jaar zal het feit worden herdacht van de stichting van onze parochiekerk. Het is een mijlpaal voor ons parochieleven, dat niet onopgemerkt zal worden voorbijgegaan. Anderen, meer deskundig, zullen U zeker hiervan meer vertellen. Dit artikeltje is bedoeld iets over de oude kerk te verhalen en de bouw van de nieuwe kerk. Wij zouden kunnen zeggen door de ogen van een leek gezien.

Onze oude kerk was een solied gebouw, doch daar de ramen geheel gebrandschilderd waren, was zij somber en ongezellig. Wij leven nog in de tijd van het petroleumlicht. Was er elektrisch licht geweest, dan had dit een heel ander effect gehad. Verder had men vele slechte zitplaatsen. Kolossale pilaren (vierkant) die het uitzicht belemmerden op altaar en preekstoel. Vandaar komt het gezegde : Ik zie de pastoor naar eenmaal in het jaar. (Met Pasen bij het biechten). Het hoofdaltaar was in zijn soort mooi - prachtige beeldengroep tot boven toe. Ook Maria en Antonius hadden hun altaar en pastoor Tollenaar, die een kundig schilder was, heeft dit Maria-altaar op voortreffelijke wijze geschilderd. Velen vonden het jammer dat dit prachtwerk bij de afbraak moest verdwijnen. Het zangkoor was achter in de kerk, doch aan weerszijden waren plaatsen voor de gelovigen. Stichtend was het hier vaak niet. Men verhandelde paarden, men gluurde onder naar de mooie meisjes, kortom het profane ging vaak voor het geestelijke. Pastoor Sanders, die toen regeerde, was het met de heren daarboven lang niet altijd eens en menige donderpreek ging naar boven, naar we geloven, dat zenog hoger aankwam zonder hun doel te treffen. Zijn devies was dan ook : geen zangkoor achter in de kerk. Wat hij ook heeft doorgezet. De kerk was te klein geworden, men had de banken wel ingekort, doch ze waren zo eng (aan de slanke lijn deed men nog niet) dat vele schonen moeite hadden om in de bank te komen. Het kerkbestuur in overleg met de Aartsbisschop Mgr. H.v.d. Wetering besloot een nieuwe kerk te bouwen en om dit te financieren werden een dertigtal collectanten (ook uit Lieveelde) aangezocht, die jaren achtereen op de eerste zondag

van de maand de collectebus voor de kerkpresenteerden. Aan de heer te Riele te Deventer, architect, werd opdracht gegeven tot het maken van tekeningen, kostenbedrotingen enz. In 1912 werd de kerk aanbesteed en het werk gegund aan de heren Jansen en Van Vilsteren, aannemers te Zwolle. Tegelijkertijd besteedde men ook de meisjesschool aan achter het Zusterklooster en de jongensschool in de tuin van de Zusters aan de Patronaatsstraat. Het werk werd in massa gegund aan bovengenoemde heren. De kerk zou op de oude plaats gebouwd worden en men kocht een noodkerk en plaatste deze in de tuin van de pastorie aan de Patronaatsstraat, doch daar het geval te klein was, werd het patronaatsgebouwd erbij getrokken. Het heette noodkerk, naar het was ook met recht een noodgeval. De kegelbaan van het patronaat, die was blijven liggen langs de straat en waar een houten schutting dienst deed was voor mannen bestemd en onder de preek zat of lag men in de z.g.n. ballengoot, waarin men de ballen deponeerde naar het beginpunt. Inmiddels was men met de afbraak begonnen met veel vaklui van buiten, omdat Lichtenvoorde in die tijd maar enkele vaklui telde. De afbraak ging vlug, veel materiaal is niet te gebruiken en de Gelderse Tramwegen geven permissie het puin op het terrein bij het transtation te deponeren. Honderden meters puin, hoog opgestapeld, gaan later naar onze zandwegen waar ze een goede bestemming vinden. Dan wordt er met man en nacht gewerkt aan de nieuwbouw. Er is nog geen motortractie, paard met wagen halen stenen, zand enz. en wanneer men op hoogte gekomen is, doet ook hier de viervoeter voor de lier dienst, die de stenen naar boven brengt. Grote bouwwerken kende men niet in onze hoek en zondags was het een drukte van belang om het bouwwerk te bekijken en te bekritisieren. Ik moet U nog vertellen, dat de kerk zonder toren aanbesteed was, doch later is deze alsnog in het plan opgenomen en ook gelijktijdig gemaakt. De heer C. van Ooijen uit Den Haag had in Zieuwent de toren helpen maken en was ook hier de grote man voor dit werk. Het haantje, geen alledaags karwei, werd uitgevoerd door de heer J. Olijslager (nog in leven). De consecratie werd verricht door Mgr. v.d. Wetering en 's avonds gaf harmonie St. Caecilia onder leiding van haar dirigent de heer G. Zonderland een mooi concert.

De nieuwe kerk was klaar, nieuwe banken enz. De grote massa was er mee in zijn nopjes, doch op de volgende zondag deed de noodkerk weer dienst ; er was een financieel verschil ontstaan, de aannemer had de kerk gesloten. Pastoor Sanders, die geen zenuwen kende, ging met een paar buurtpastors een week langs Moezel en Rijn en in die week heeft het kerkbestuur de portenonnale getrokken en zondags kon men weer kerken.

H. Olijslager.

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013